ప్రేమపాశం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

(అనువృత్తము)

మూడోరంగం

[కాంతమ్మ యిల్లు. ఎక్కడికో వెళ్లడానికి పేరుభట్టూ, భద్రయ్యా సుమ్మం దిగుతారు.]

పేరుభట్టు—వోర్మి వోదులునోరుసుమా, నీదీ.

భద్రయ్య—ఏం ?

పేరుభట్టు—చూస్తూ చూస్తూ సుబాలకిసుబాలు ముంచేస్తావు నువ్వు.

భద్రయ్య—ఏమిటోయి నీ గందరగోళం ?

పేరుభట్టు—ఎన్నిమాట్లు చెప్పినా నువ్వు కాస్తేనా వోపిక పట్టలేవు.

భద్రయ్య—ఓపిక యెందుకు పట్టాలీ? ఇది దొంగతనమా, లంజతనమా ?

పేరుభట్టు—కాకపోతే మాత్రం డప్పునాయిం చాలా యేమిటి ? మరుగంటూ లేదూ ?

భద్రయ్య—నీ వుద్దేశం యేమిటో నాకు మొదణ్నుంచీ బోధపడ్డం లేదూ.

పేరుభట్టు—అలా అని వూరుకున్నావా మరీ ?

భద్రయ్య—నే నిప్పుడు రాయడుతో అన్న మాటలో తప్పేంవుందో చెప్పావు నింపాదిగానూ.

పేరుభట్టు—బంగారంకోసం రాయడూ, మా పిన్ని గంపెడు ఆశతో—పంగిడీ యెత్తులన్నీ వేస్తున్నారు.

భద్రయ్య—అవును......అయితే ?

పేరుభట్టు—ఆ బంగారం నాకు నిశ్చయం అయిందంటే.

భద్రయ్య—ఏమున్నాడు...మనకేం ?

పేరుభట్టు—శుభమల్లే నాకు పెళ్లిప్రయత్నాలు—

భద్రయ్య—పెళ్లిపను లనవోయ్! ఇంకా ప్రయత్నా లేమిటి ?

పేరుభట్టు—ఇలాంటి సమయంలో నా పెళ్లి కోసం వా ళ్లేడవడం—

భద్రయ్య—ఆ!...ఆ! ...ఏమిటీ ?... తప్పే సుమా. తోచిందికాదు చూశావా ? క్షమించు. (రెండు చేతులూ పట్టుకొంటాడు)

పేరుభట్టు—ఇం కెందుకూ ? నడు. (అడుగు వేస్తాడు.)

భద్రయ్య—తీరా నోరుజారేసి తరవాత నాలుక కరుచుకుంటూవుంటాను నేను. ఒకణ్ణి తన్నబోయి నేనే బోర్ల పడ్డట్లయింది నాపని. బుద్ధి వచ్చింది. ఇంకెప్పుడూ అధికప్రసంగం చెయ్యను పద.

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు. గుడ్లనీళ్లు కక్కుకొంటూ రాయడు)

రాయడు—(చెయ్యివిదుపుకొంటూ) చచ్చాను. (అరుగుమీద కూలబడి) దాటిపోయింది బంగారం ! ఎంత వుబలాటపడ్డానురా దైవమా ! దొరికినట్లే దొరికి పిట్ట తుర్రుమని యెగిరిపోయినట్లయింది నాబతుకు. అత్త ఆశపెడుతూనే వచ్చింది; కాని యిలా మారిపోయింది చివరికి. ముష్టిపీనుగులాగ టుంయీ టుంయీ మంటూ తాంబరా వాయించుకొనీవాణ్ణి నమ్మి ఆవిడ మోసపోయింది. కాకిముక్కుకు కట్టిన దొండపం డయిపోయింది బంగారం. సెంటుభూమికూడా మిగలదు పేరిగాడికి. ఈమేడా, ఆస్తీ వాడి వైపోతాయికాబోలు. ఇదంతా వాడి తెలివి తేటలవల్లే యిలా జరిగిం దనుకోనా ? (ఆలోచించి, చెయ్యిజాడిస్తూ) అదిగదీ! ఇం

కేం? ఉన్నాడుకాదూ శకునపక్షీ? ఈ కుట్రంతా ప్రకాశానిది. సందేహం లేదు. వాడే మాత్రమో మేశాడు పేరిగాడిదగ్గిర. తోచిందికాదు నాకు. ఒక్కపాతికరూపాయలు మొగాన కొడితే వాడు భృత్యుడై వుండును. మనకి...ఇంతకీ, ఈపాపంఅంతా మా నాన్నది. మా అమ్మ యెంతపోరినా నన్ను రాజమహేంద్రవరంలో ప్రవేశించనిచ్చాడు కాడు. ఏదో వంకపెట్టి ఇక్కడే మకాంవేసివుంటే ఇలా జరగనిస్తునా నేను?...ఇప్పుడయితేమాత్రం మించిపోయిందేమిటే? దొడ్డమ్మా, సూరన్నా యీసమ్మంధం వొప్పుకోరు. మనంకూడా వొకసమిధ పడేద్దాం. బంగారం యెలా దాటిపోతుందో యిక చూస్తాను. చివరికి నాకు లాభం లేకపోయినా వాడికి తప్పిపోతే అదే పదివేలు.

(వెళ్లిపోతాడు.)

నాలుగోరంగం

[కాంతమ్మ యిల్లు. దక్షిణపు దొడ్లో క్రొత్తగా వేసిన పందిట్లో ప్రకాశమూ, పేరుభట్టూ మడతమంచం మీద కూచుని వుంటారు. కాంతమ్మ, ఆమె వెనక్కాల బంగారమ్మ వసారాలో కూచుని వుంటారు. ప్రకాశం చేతిలో వొక వుత్తరం. వొకపందిరి స్తంభందగ్గిర ఉత్తరం తెచ్చిన మంగలి కూచునివుంటాడు. ఒంటి గంట అయివుంటుంది.]

ప్రకాశం—రాత సూరన్నగారిదే.

పేరుభట్టు—మాఅమ్మవుద్దేశం కొంతా, మా చిన్నాడివుక్రోషంకొంతా కలిసి వుత్తరంపూర్తిఅయింది.

కాంతమ్మ—ఏమనిరాశా డన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—మాలో మేం చదువుకోడానికే సిగ్గుపడుతున్నాం. నువ్వు చదివి మీఅమ్మకి చెబుతావా కోడలా?

బంగారమ్మ—నే నా వెధవవుత్తరం ముట్టుకోను.

కాంతమ్మ—తప్పమ్మ!

ప్రకాశం—కాదుకాదు. బంగారం తగినమాటే అంది. అక్కయ్యగారూ! ఈవుత్తరాని కదే తగిన గౌరవం. మాకు తోచిందికాదు. ఏమంటారు పేరుభట్టుగారూ?

పేరుభట్టు—బంగారం తూచినట్లు మాట్లాడింది.

కాంతమ్మ—అంతచెడ్డవుత్తరం చదవడం యెందుకు, మనస్సు పాడుచేసుకోడం యెందుకు? చింపెయ్యండన్నయ్యగారూ!

పేరుభట్టు—వద్దువద్దు. ముందుముందు దాని అవసరం వస్తుంది. (పుచ్చుకొని జేబులో పెట్టుకొంటాడు.)

మంగలి—బాబయ్యా! నేను నౌకరీహాణ్ణండి మీఅన్నయ్యగారు తొందరపెడితే పట్టుకొచ్చానండీ (నమస్కారం చేస్తాడు.)

పేరుభట్టు—నీత ప్పేం వుందీ యిందులోనూ?

మంగలి—చిత్తం బాబయ్యా! మీఅన్నయ్యగారు చెప్పినమాటలవల్ల నాకు అనుమానం కలిగినమాట సిసలేకానండి, లోపల యేం రాశారో తెలవక తెచ్చానండి.

పేరుభట్టు—మావాడే మన్నా డేమిటి?

మంగలి—బా-బ-య్య! (చేతులు నలుపుకొంటాడు.)

పేరుభట్టు—సందేహించకు. నీకేం బాధా?

ప్రకాశం—ఏమన్నారో చెప్పు. ఉత్తరంలో రాసినమాటలకంటే చెడుమాట లుండవులే.

మంగలి—అలాగేకానండి, మరేం లేదు బాబయ్యా ఈమాటలు నేనిక్కడ—

పేరుభట్టు—వాడిదగ్గిర—అసలు వాడితో మాట్లాడ్డంకూడానా యింకానూ?

మంగలి—అయితే ఆలకించండిబాబయ్యా! మీ అన్నయ్యగారిదగ్గిర వున్న చనువునిబట్టి మేనమామగారి అమ్మాయిని చేసుకోడాని కింత ఆలోచన యెందుకండీ అని అడిగానండి నేను.

పేరుభట్టు—ఊహూ.

మంగలి—మీ పెద్దన్నయ్యగారికి అత్తోరివల్ల చాలా మర్యాదలు జరుగుతున్నాయిటండి.

పేరుభట్టు—సరే.

మంగలి—ఈసమ్మంధం అయితే మీకు జమీ ద్దారీమచ్చట్లు తీరతాయిటండి బాబయ్యా!

పేరుభట్టు—అదీ వాడి యేడుపు. విన్నారా బాబుగారూ?

మంగలి— మీ చిన్నన్నయ్యగారి అత్తోరు బీదవారుటండి. పైగా వారికి మర్యాద లేవీ తెలవవుటండి.

పేరుభట్టు—అయితే?

మంగలి—మీ యిద్దరిమధ్యా తమకి తలవంపులౌతాయిటండి.

ప్రకాశం—ఇదికూడానా? బాగుంది.

కాంతమ్మ—యెంత కడుపుమంటో చూశారా అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—తనకి లేదని యేడిస్తే వొకకన్ను, యెదటివాడికుండిపోయిందని యేడిస్తే రెండోకన్నూ పోయాయిట వెనకటి కొకపెద్దన్నయ్యకి. అలావుంది సూరన్నగారి యేడుపు.

(తెరలో)

పేరుభట్టుగారూ!

పేరుభట్టు—వుత్తరం వచ్చినట్లుంది చూసిరారా.

మంగలి—చిత్తం బాబయ్యా! (వెడతాడు)

కాంతమ్మ—తనదగ్గిరే కోడరికం వెలిగిస్తే నా బిడ్డని బతకనిస్తుందా అన్నయ్యగారూ, మాచిన్న వొదినా?

పేరుభట్టు—వాళ్లూ, నేనూ యింకా కలియడం కూడానా?

ప్రకాశం—తీరేపోయింది...కాని నిజం అంతే.
(మంగలి వచ్చి పేరుభట్టుకి వొకకవ రిస్తాడు.)

పేరుభట్టు—(వుత్తరం విప్పి) మా పెద్దన్నయ్య రాశాడు. "మీవొదినకి రేపు స్నానం. రేపు మధ్యాహ్నం బండిమీద వస్తున్నాం."

కాంతమ్మ—ఇవాళ రారూ? పోనీ లెండి. ఇదే బాగుంది. అంతటికీ వారినే నమ్మకున్నందుకు పెద్దమ్మాయికి యిక బెంగలేదు.

పేరుభట్టు— "అమ్మ ప్రోత్సాహంమీద సూరన్న నీకు చాలా అసందర్భపువుత్తరం రాశాడని తెలిసింది. వాళ్లు పెళ్లికికూడా రారనుకుంటాను. వస్తే పెళ్లిలో నానా అల్లరీ చేస్తారు. అంతకంటే రాకపోతేనే మంచిదనుకుంటాను."

కాంతమ్మ—అప్పుడేనా సుఖంగా బతకనివ్వనప్పుడింకెందుకూ అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—అవునవును.

పేరుభట్టు—"కుటుంబానికంతా పెద్దనైనందుకు నీపెళ్లి నాచేతిమీద జరగవలసిందే. అత్తకీ మనకీగూడా ఆధారం ప్రకాశంబాబుగారున్నారు. భారం అంతా వారిదే."

ప్రకాశం—మొదలూ.

కాంతమ్మ—అలా అంటారేం అన్నయ్యగారూ? నాకు దిక్కెవ్వరున్నారూ యింకా? నాకూతురికి పెళ్లి చెయ్యడానికి మీకంటే నాకు ఆధారం యేదీ?

ప్రకాశం—పేరుభట్టుగారిలాంటి పెళ్లికొడుక్కి కాళ్లుకడిగే అదృష్టం వొపట్టానపట్టదు. నిజమే. కాని—

పేరుభట్టు—ఇంకేం? బాణాలు ఎప్పటికప్పుడు మామీదకే తిప్పేస్తూవుంటారుగా చివరికి?

ప్రకాశం—లేకపోతే నేను భరించగలనా మహానుభావా?

(భద్రయ్య వస్తాడు. అత నేం చెబుతాడో అని అంతా నిరీక్షిస్తూవుంటారు. వారెవ్వరూ మాట్లాడనందుకు భద్రయ్య గాభరాపడతాడు.)

పేరుభట్టు—రా, కూచో. దిక్కులుచూస్తావేం?

భద్రయ్య—పూరికే నే... దిక్కులు మాడ్డం యేమిటే?

పేరుభట్టు—అయితే లే. ఏం జరిగిందీ?

భద్రయ్య—మనం అనుకొన్నట్లే అయింది.

పేరుభట్టు—సరే. అదిమాత్రం సొమ్ముకాదూ? (ప్రకాశంతో) నాళం రాజేంద్ర నారాయణగుప్తగారి నెరుగుదురా బాబుగారూ?

ప్రకాశం—ఆ!

పేరుభట్టు—వారి మూడో అమ్మాయికి రెండేళ్ల నుంచి నేను ఫిడేలు నేర్పుతున్నాను. వారు నాకు చేస్తానన్న సాయం—చెప్పవోయ్.

భద్రయ్య—ఆయన సింగరు సైకి లిస్తామన్నారు.

పేరుభట్టు—నాలుగేళ్లయింది నేను సైకిలెక్కడం నేర్చుకొనీ. అప్పణ్ణుంచీ సైకిలు కొనకుండానే కాలం గడుపుతున్నాను.

ప్రకాశం—సైకిలైతే వారికళ్లయెదట చాలా కాలం వాడుకొంటారు మీరు. రొక్కం అయితే—

పేరుభట్టు—నిజమే.

కాంతమ్మ—ఎవరి సరదా వారిది. అంతసొమ్ము ముట్టచెప్పాటప్పుడువారలానిశ్చయించుకోడంధర్మంగానే వుంది. ఏమంటా రన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—ఇంతకీ, పేరుభట్టుగారు పనిలేనివారు కూడా కారాయె. రోజుకి నూరుసమ్మ లెక్కాలి దిగాలి.

పేరుభట్టు—నేనేనా వొక్కమాటే అన్నాను రొక్కంమాట. తరవాత మీచిత్తమనే చెప్పాను.

ప్రకాశం—మీకు వొకళ్లు చెప్పాలా యేమిటి?

భద్రయ్య—సాయంత్రం షాపుకి వచ్చి సైకిలు పట్టుకొని వెళ్లమన్నారు నిన్న.

పేరుభట్టు—ఇంతకంటేనా?...ఇంకేమిటి?

భద్రయ్య—దేవరకొండ అఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండనాయకులుగారి యింటో భోజనాలదగ్గిర గమ్మత్తు నిశ్చయం జరిగింది.

పేరుభట్టు—(ప్రకాశంతో) వారి రెండో అమ్మాయికి రెండేళ్లు గాత్రపాట చెప్పాను. ఇప్పుడు మూడో అమ్మాయికి మురళి నేర్పుతున్నాను. వర్ణాలు కావచ్చాయి. నాయకులుగారి నెరుగుదురా మీరూ?

ప్రకాశం—నిరుడే కాదూ వారియింటో కార్తీక మాహాత్మ్యం చెప్పించారు మీ మామయ్యగారు నాచేతా? వారి బహుమతీ చాలా హెచ్చుగానే వుంటుంది. అందులోనూ శ్యామలాంబగారి యెత్తులన్నీ చాలా చమత్కారంగా వుంటాయి.

కాంతమ్మ—నిరుడు మీమామయ్యకి వెండిహరివాణమూ, గళానూ, వుద్ధరిణా యిచ్చారు, ఆవిడేనా శ్యామలాంబగారంటేనూ?

పేరుభట్టు—మరేమకే.

ప్రకాశం—ఆవిడచేతి అన్నం తింటే మధ్య మధ్య వుపవాసాలు చెయ్యాలి. తినగలరో లేదో అని మాడ్డంలే దిక. "ఈకాస్తే, ఈకాస్తే" అంటూనే—, ఆవిడ వంట చేస్తే అమృతంలాగకూడా వుంటుంది. కనక భోజనానికి కూచున్నవారుకూడా మోతాదుగా లేవలేరు. తాంబూలం యిస్తే అరమోద తమలపాకులూ, అరపంపు వక్కలూ, చిల్లరసామాను మరో అరపంపూ— పూర్వజన్మంలో పెట్టిపుట్టారు. ఇప్పుడు కావలసినంత వుంది. ముందుజన్మకోసం పంచిపెడుతున్నారిప్పుడు. ఆ దంపతులకి ప్రదక్షిణం చేస్తే చాలు భూప్రదక్షిణం చెయ్యక్కరలే దిక.

పేరుభట్టు—నాయకులుగారేమన్నారు? శ్యామలాంబగారేమన్నారు?

భద్రయ్య—పెళ్లి రెండోనాడు బంతులాటవేళ వారు ఇంటిల్లపాదీ వస్తారుట—

కాంతమ్మ — వారిని పిలవడం మరిచిపోకండేం అన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—మరిచిపోతానా? జ్ఞాపకంవుంటుంది కాదూ భద్రయ్యగారూ, మీకూ డానూ?

భద్రయ్య—అలాగే... బంతులాట ముగిశాక సంగీతకచేరీట. అంటే, పెళ్లికూతురు వొకటో రెండో వర్ణాలూ, కృతులూ పాడితే పెళ్లికొడుకు ఫిడేలు వాయించాలిట. తరవాత పెళ్లికొడుకు అలాగే పాడితే పెళ్లికూతురు ఫిడేలు వాయించాలిట. తరవాత వారు బహుమతీ చేసి, రాత్రి భోజనంకూడా చేసి—

కాంతమ్మ—రెండోనాడు జిలేబీ చేయించండేం అన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—తప్పకుండానూ.

పేరుభట్లు—ఎవరి పురమాయింపోయ్ యిదీ?

భద్రయ్య—శ్యామలాంబగారిదే.

ప్రకాశం—భేష్! నేను చెప్పలేదూ?

కాంతమ్మ—ఏం సరదా అండీ ఆతల్లిదీ?

పేరుభట్లు—నాయకులుగా రేమన్నారోయ్?

భద్రయ్య—అదంతా క్రమంగా జరిగితీరవలసిందే అన్నారు.

పేరుభట్లు—మీరేమంటారు బాబుగారూ?

ప్రకాశం—ఇంకా ఆలోచన ఎందుకూ? ఏమంటారు అక్కయ్యగారూ?

కాంతమ్మ—నిక్షేపంలా వుంది. (బంగారమ్మతో) వినపడిందా తల్లీ?

బంగారమ్మ—(సిగ్గుపడి వెళ్లిపోబోతుంది.)

కాంతమ్మ—(పట్టుకొని వొళ్లో కూచోపెట్టుకొని) తప్పుకాదు తల్లీ! అప్పుడుకూడా యిలా చేస్తే బాగుండదు సుమా!

ప్రకాశం—మీకేమీ బెంగ అక్కర్లేదు. సమయానికి ధైర్యం తెచ్చుకుంటుంది కోడలు.

(తెరలో)

కాంతమ్మగారండీ!

కాంతమ్మ—వీరాచార్లు పిలుస్తున్నాడు. నగలు తెచ్చినట్టున్నాడు.

ప్రకాశం — అంతా హాలులోనే కూచుందాం పదండి. పదవమ్మా కోడలా! మీఅత్తని నువ్వు పిలుచుకొనివస్తావా, నేను వెళ్లనా?

కాంతమ్మ—వెళ్లుతల్లీ!

బంగారమ్మ—(వెడుతుంది.)

(అందరూ వెళ్లిపోతారు.)

ఏడో అంకం

మొదటి రంగం

[ప్రకాశం యిల్లు. దక్షిణపువసారాలో రాయడు నిరుత్సాహంగా కూచుని వుంటాడు. రత్తమ్మ దగ్గిరగా నుంచుని వుంటుంది. సమయం, పొద్దున్న తొమ్మిది గంటలికి.]

రత్తమ్మ—కాస్తసేపటికి స్నాతకం అయిపోతుంది. తెల్లవారగట్ల పెళ్లి. ఎంత తల్లకిందులైపోయిందిరా నాయనా, మన ఆశ అంతానూ?

రాయడు—నాకు ప్రపంచకం యేమీ కనపడ్డం లేదు. నాపక్కని పెళ్లిపీటమీద కూచునివున్న బంగారాన్ని పేరిగాడు రెక్కపట్టుకొని లాక్కొని పోతూ వున్నంత గాభరా పడిపోతోంది నామనస్సు. నువ్వు బలవంతపెట్టడంవల్ల వచ్చానుగానీ—

రత్తమ్మ—రాకపోతే అదోఘోరం. మామయ్య చచ్చిపోయినందుకు మనంకూడా రాకపోతే లోకులు గుడ్లు పీకెయ్యరూ? మన కష్టసుఖాలు లోకుల కేం తెలుస్తాయీ? పేరిగాడు మాత్రం మేనల్లుడు కాడా అని అడుగుతారు ప్రజలు. ఎవరి కెంత ఆస్తి వుందో, యెవరి తాహ తెలాంటిదో యెవరు చూస్తారూ?

రాయడు—(నిట్టూర్పు విడుస్తాడు.)

రత్తమ్మ—అయితే అయింది, బెంగ పెట్టుకోకమ్మా! ఇదే పిల్లా యేమిటి? దీని నెత్తిమీద యెగిరిపోయేవాళ్లున్నారు. దీనిమీద ఆశపెట్టుకొని యిదివరకి వూరుకున్నాను; గాని యిక మూడోరోజుకి చేసేస్తాను నీకు పెళ్లి.

రాయడు—మామయ్య బతికి వుండగా నేను రాజమహేంద్రవరం ప్రవేశించివుంటే యిదిలా జరుగునా?

రత్తమ్మ—నే నందుకోసమే దేవుళ్లాడాను.

రాయడు—నాన్న నాకొంప తీశాడు. ఇంకేమనుకుంటే యేం లాభం?

రత్తమ్మ—అదీ కొంత నిజమే; గాని—ఇంతకీ యోగం లేకపోయింది. ఘటన లేదని నిశ్చయించుకోవాలి. పేరిగాడికి ఘటన వుండమట్టే నూరిగాడెంత తిడుతూ వుత్తరంరాసినా, చివరికి మాచిన్నక్క రాకపోయినా, లెక్కకి వొక్క ఆడపడుచు, అదికూడా రాకపోయినా డిప్పీడిప్పీమంటూ పెళ్లి అయిపోతోంది. అయినా ఏమందంలే. మూడుముళ్లూ పడగానే సరా? అత్తతమ్ములు వొక్కడుకూడా రాలేదుగదా! ఇక రాత్రికిమాత్రం వస్తారని నమ్మకం యేమిటి? వచ్చినా ప్రకాశంగారుట కన్యధారపొయ్యడం. ఏం బాగుంది నాయనా? మేడ వుంటన్నమాటేగాని ముచ్చట్లో? ఇల్లరికంకూడా వుండాలిట. పోనిద్దు నాయనా!

రాయడు—కాకపోతేమాత్రం యిక చేసేదేం వుందీ?...మూడుముళ్లూ పడగానే వెళ్లిపోతాను నేను. కళ్లారా చూసి నేను భరించలేను అయినురోజులూనూ.

(కోటమ్మ వస్తుంది. రత్తమ్మ తెల్లపోతుంది, రాయడు కడుపు పిసుక్కుంటాడు.)

కోటమ్మ—ఏమిటమ్మా భరించలే నంటున్నాడు నీకొడుకూ?

రత్తమ్మ—ఏమిటో!......రాయడు కడుపుబ్బరంతో బాధపడుతున్నాడు. ఏమీ తోచడంలేదు.

కోటమ్మ—మేం యెరగంసుమా యీ కడుపుబ్బు లెప్పుడూనూ...అయితే రత్తీ! మనలో మన మాటగానీ, మీరుగూడా దాటిపోనిచ్చారేమే?

రత్తమ్మ—పేరిగాడుమాత్రం మేనల్లుడు కాడా యేమిటి? ఎంతమంది కని యిస్తుందీ కాంతమ్మ మాత్రం?

కోటమ్మ—అయితే, మావెంకడికోసం నే నడుగుతూ వుండగా యెందుకు ప్రయత్నంచేశారూ మీరూ? మావాడుమాత్రం మేనల్లుడు కాడా యేమిటి?

రత్తమ్మ—నీకంటే ముందే అడగడం మొదలుపెట్టాం మేము. బంగారానికి అన్నం ముట్టించినప్పుడు నేను వెండిగిన్ని యెందుకిచ్చానో యెరుగుదువా నువ్వు?

కోటమ్మ—బారసాలనాడు వెండి వుగ్గుగిన్ని నే నెందుకిచ్చానో నువ్వెరుగుదువా?

రత్తమ్మ—కిందటి పుష్కరాలికి వచ్చినప్పుడు పాంజేబుపట్టీలు కొనియిచ్చాను నేను, నువ్వు చూశావా?

కోటమ్మ—ముందుముందు నే నింకా యేం పెట్టదలుచుకొన్నానో నీకు తెలుసా?

రత్తమ్మ—అదా యేమిటి లెక్క? కాకపోయినా, తమ్ముడెంతసేపూ "చదువు, చదు" వనీవాడు. నీ ఆశేగాని మీవెంకడి కెలాగా యివ్వరూ బంగారాన్ని.

కోటమ్మ — నీకొడుక్కిమాత్రం యిచ్చారా యేమిటిప్పుడు? ఇంతకీ: మావాడికంటె మీవాడి యెక్కువేమిటమ్మా చదువులోనూ?

రత్తమ్మ—మావాడు పరుడుపారం చదివాడు. మీవాడి చదువూ వొకచదువేనా యేమిటి?

కోటమ్మ—చదివాడు చదివా డన్నమాటే గాని యెంత గింజుకున్నా నీకొడుక్కి యిప్పటికేనా నౌకరీ దొరకదాయె. ఏంలాభమమ్మా?

రాయడు—అవును దొడ్డమ్మా! నేను శుద్ధ అప్రయోజకుణ్ణే. సరేనా? నువ్వు వూరుకో అమ్మా!

రత్తమ్మ—బాగాచెప్పావు. ఇంకాచెప్పాలా సమాధానం?

కోటమ్మ—పెద్దపెద్దపరీక్షలిస్తే యిక భూమ్మీదే వుండకపోదురు తల్లీ కొడుకూనూ. ఎగిసెగిసిపడేవాళ్ళని దేవుడు అణిచివెయ్యడూ? నాకొడుకు నంటే నే నూరుకుంటానేం? మాబాగా జరిగింది. మావాడికివ్వకపోయినా నాకు సంతోషమే. వీళ్లంతా పేరన్న ముందు దిగదుడుపే. (వెళ్లిపోతుంది.)

రత్తమ్మ—చూశావా? గిల్లి కజ్జాపెడుతుంది దీనిల్లు వల్లకాడుగానూ. నోరు విప్పితే యిక మూత పడ్డంఅంటూ లేదు. ఒక్కమాటేనా తిన్నగా రాదు.

రాయడు—అక్కడేం అంటిస్తుందో?

రత్తమ్మ—అంటిస్తే మొగం నేలబెట్టి యీడ్చెయ్యనూ? వూరుకుంటానేం? అబ్బో! మహామహాకరణం పెళ్లామే ఆగలేకపోయింది నాదగ్గిర. వీలు తప్పితే ధోరణి కనిపెట్టి ముందదే యేడిపించని నేనే అందుకుంటాను. మాట్లాడకపడుకో. (వెళ్లిపోతుంది)

రాయుడు—శ్రీహరీ! స్నాతకప్పీటకి బదులు తాటాకుచాపా రాసింది నాకు?

(తెరదించాలి.)

రెండో రంగం

[కాంతమ్మ యింటిముందు పెళ్లిపందిట్లో ప్రకాశమూ, శేషయ్యా నుంచునివుంటారు. వేళ మధ్యాహ్నం నాలుగున్నర.]

శేషయ్య—ఇంకీనాలుగు రోజులూ మన మామాట యెత్తుకోవద్దు. వాడిబతుకెప్పుడూ అంతే. మా అమ్మ వాడి మాటమీద నడుస్తోంది.

ప్రకాశం—అయినా, కన్న కొడుకు పెళ్లికి రాకపోవడం—

శేషయ్య—తల్లి అక్కడక్కడకూడా రాకపోవడం వుందికదూ? మా అమ్మవిషయం మనం యిలా సమాధానం చెప్పుకొందాం.

ప్రకాశం—పైవాళ్లయితే మీరన్నమాటే; కాని తమ్ముడియింటికి రావడానిక్కూడా ఆలోచనే!

(వెంకన్న తమలపాకులు వికారంగా నములుతూ రభసంగా వస్తాడు.)

వెంకన్న—భోగంవాళ్లింకా వచ్చారు కారేం పెద్దన్నయ్యా?

శేషయ్య—ఔనురోయ్! నాకు తోచిందే కాదూ. ముసలివాళ్లం మాపని యెప్పుడూ యింతే గాని, యీనాలుగురోజులూ బోగంవాళ్లమీద పెత్తనం నువ్వు చెయ్యాలి. కుర్రకారునేగాని మమ్మల్ని లక్ష్యపెట్టరు వాళ్లు.

వెంకన్న—(వికారంగా నవ్వుతూ వికటంగా తూలుతూ) నువ్వు మహామంచివాడవు పెద్దన్నయ్యా!(అటూ యిటూ చూసి) నాకర్లు వొక్కడూ కనపడ్డేం? పిలకపట్టుకొని లాక్కువస్తాను లాం-జకొడుకుల్ని. (వెడతాడు.)

(ప్రకాశమూ, శేషయ్యా వొకళ్లని చూసి వొకళ్లు ఫక్కున నవ్వుకొంటారు.)

శేషయ్య—మాదొడ్డమ్మ వీడికోసం—

ప్రకాశం—అవునవును. అదో విచిత్ర గాథ. పోకుండలు—(నవ్వి) కాని, కాలేదని బెంగలేదు అబ్బాయికి. రాయడిలా కాదు. అటమటించిపోతున్నాడు.

శేషయ్య—అలాగేం?

ప్రకాశం—మీ సూరన్నగారికీ, రాయడుకీ వుజ్జీ సరిపోతుంది. మీ రత్తమ్మపిన్నిగారుకూడా చాలా లౌక్యురాలే.

శేషయ్య—మావాళ్లలోకల్లా ఆవిడే గడుసుదండీ.

ప్రకాశం—సందేహమా?

(ఒకయువకుడు ఉరకలు వేసుకొంటూ వచ్చి సైకిలు అడ్డదిడ్డంగా స్తంభానికి చేరుస్తాడు. ప్రకాశం వులిక్కిపడిచూస్తాడు. యువకుడు "బాబయ్యగారండి, బాబయ్యగారండి" అంటూ ప్రకాశంముందు కూలబడతాడు. ప్రకాశమూ, శేషయ్యా తెల్లపోతారు.)

యువకుడు—నేను చెప్పలేను బాబయ్యా! నాకు నోరు రావడంలేదు పంతులుగారూ! అయ్యో! పేరుంబొట్లు బాబయ్యగారూ! (ఏడుస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఏమిటోయి సంగతీ?

శేషయ్య—పేరుభట్లు అంటాడేమిటి బాబుగార్లూ యితనూ?

యువకుడు—ఇం కేం వుంది బాబయ్యగారూ? ఏంచెప్పను నాయనగారూ?

ప్రకాశం—పేరుభట్టుగారి కేం?

యువకుడు—పేగుంబొట్లు బాబయ్యగారు మోటారుకింద పడిపోయారండి బాబమ్మోయ్!

శేషయ్య—తమ్ముడికి దెబ్బతగల్లేదుకదా?

యువకుడు—మున్సిపాల్టీవారి తుక్కు మోటారు పేరుంబొట్లుబాబయ్యగారిని తొక్కేసింది పంతులుగారూ! వోకాలూ, వోచెయ్యీ వూడిపోయాయి. తల నిండా గాయాలు. చూడలేకపోయాను బాబమ్మోయ్! (ఏడుస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఇప్పు డెక్కడున్నారూ?

యువకుడు—పేరుంబొట్లు బాబయ్య గారిని కారుమీద పెద్దాసుపత్రికి తీసుకెళ్లారు బాబయ్యా!

ప్రకాశం—శ్రీహరీ! (తలతిరగగా స్తంభానికి జేరబడతాడు.)

శేషయ్య—తమ్ము డేమైపోతాడు బాబుగారూ? చూస్తారేం బాబుగారూ? (వొణుకుతాడు)

ప్రకాశం—శ్రీరామచంద్రా! (తెప్పిరిల్లి యువకుడితో) వెంటనే రెండుజట్కాలు తీసుకురా నాయనా! రండి శేషయ్యగారూ యింటోకి.

(ఇద్దరూ లోపలికి వెడతారు.)

యువకుడు—(నింపాదిగా లేచి సైకిలుతీసి) పేరుంబొట్లు బాబయ్యగారండోయ్! నన్నిడిచి పెట్టి వెళ్లిపోతారా బాబమ్మోయ్!

(సైకిలెక్కి వెళ్లిపోతాడు.)

మూడో రంగం

[ప్రకాశంయింట్లో దక్షిణపువసారా. రాయడు చాపమీద పడుకొని దొర్లుతూవుంటాడు. రత్తమ్మ ఆత్రంతోటీ, సంతోషంతోటీ వస్తుంది.]

రత్తమ్మ—పేరిగాడు మోటారుకింద పడిపోయాడుట్రా!

రాయడు—(వులిక్కిపడి) ఏమిటే?

రత్తమ్మ—వోక చెయ్యీ, వోకకాలూ ముక్కచెక్కకింద యెగిరిపోయాయిట. తలా, వీపూ గాయాలుట. బతకట్ట.

రాయడు—రామరామా!

రత్తమ్మ—లేమ్మా, ఇదెందుకు జరిగిందో ఇలాగ.

రాయడు—చూశావా? పొద్దున్న పేరిగాడు స్నాతకప్పీటమీద కూచున్నది మొదలు నేనుపడ్డ యాతన భగవంతుడికి తెలుసు. నువ్వింతదాకా ఘటన ఘటన అన్నావు జ్ఞాపకం వుందా? (లేచి నుంచుంటాడు.)

రత్తమ్మ—ఇప్పు డేమీ మాట్లాడవద్దు. అందరికంటే యెక్కువగా విచారించినట్లు కనబడాలి మనం. తొరగా చొక్కా తొడుక్కుని రా అమ్మా!

రాయడు—క్షణం. (చిలక్కొయ్య నున్న చొక్కా తీసి తొడుక్కొంటాడు.)

రత్తమ్మ—జట్కాలు వెళ్లిపోతాయి. ముందు నేను వెడుతూవుంటాను, నువ్వు వెనక్కాల రా. (వెళ్లిపోతుంది.)

రాయడు—(పైకి చూసి, నమస్కారం చేస్తూ) శ్రీకృష్ణా! ద్వారకావాసా! అంతా నీదేభారం.

(రాయడు వెళ్లిపోతాడు. వడివడిగా కోటమ్మ వస్తుంది.)

కోటమ్మ—ఒసేవ్ రత్తీ? (చూసి) యేదీ? రాయడూ! ఇద్దరూ వెళ్లినట్లున్నారప్పుడే. నేనే వెనకపడ్డట్టున్నాను. పోవాలి. (రెండడుగులు వేసి) ఎవళ్లేమయినా సరే, కాంతమ్మని విడిచివుండను నేను.

(వెళ్లిపోతుంది.)

నాలుగో రంగం

[పెద్దఆస్పత్రిలో చివరిబంగళా. ఎక్కడచూసినా యిసకవేస్తే రాలనంతజనం. లోపల ఆపరేషను టేబిలుమీద పేరుభట్టు. ప్రకాశమూ, కాంతమ్మా, బంగా

రమ్మ, శేషయ్య, భద్రయ్య చుట్టూ వుంటారు. రత్తమ్మ, రాయమ్మ, కోటమ్మ, వెంకన్న సంచుల్లో వుంటారు. అందరు దుఃఖిస్తూవుంటారు. భద్రయ్య పేరుభట్టుకి విసురుతూ వుంటాడు.]

పేరుభట్టు—బాబుగారూ! అన్నయ్యా!

ప్రకాశం—ఏం బాబూ?

శేషయ్య—ఏమోయ్?

పేరుభట్టు—నన్నోమాటు అత్తపాదాలమీద పడెయ్యగలరా?

కాంతమ్మ—(ఏడుస్తూ) నావంతు వచ్చిందా నాయనా యిప్పుడూ? నన్నింత బూడిద చేస్తావనుకోగా నా గొంతుకోస్తున్నావా పేరుభట్టూ?

పేరుభట్టు—నామాట వినిపించుకోవూ?

ప్రకాశం—అక్కయ్యగారూ! వొక్కమాటు, వొక్కక్షణం, పేరుభట్టుగారేదో చెబుతున్నారు. వినాలి.

కాంతమ్మ—ఏం నాయనా? నాకు అప్పగింతలు తరవాయా? అయ్యో! భరించలేనోయ్!

పేరుభట్టు—అనుభవించక యేం చేస్తామూ? 'అవశ్య మనుభోక్తవ్యం" అత్తా! నమస్కారం చేద్దామంటే చేతుల్లేవు. నేను మహాపాపాత్ముణ్ణి. పూర్వ జన్మంలో తరగని పాపం చేశాను. అదంతా యిప్పుడనుభవానికి వచ్చింది...ఇస్స్! తెల్లవారగట్ట పెళ్లనగా సాయంత్రం—నా మూలాన్ని మీకుగూడా కష్టం వచ్చింది. ఉద్ధరిస్తానని నన్ను చేరదీశావు. కాని ఏం చేస్తున్నాను......ఏం చెప్పనూ? నన్ను మరిచిపో.

కాంతమ్మ—నా తరమా నాయనా? నువ్వు తప్ప మా కింకేం వుంది నాతండ్రీ? నాకూతురుకోసం ఆశపడకపోతే నీ కీగతి రాకపోవునేమోకదా బాబూ?

పేరుభట్టు—నీకూతుర్ని నాకిస్తానన్నావుకనక నే—అంతా సిద్ధమయింది కనక నే-తుదకేమయినా యిప్పుడీబాధ అంతా మరచిపోగలుగుతున్నాను. పైగా కానున్న దానికోసం ఆనందంతో యెదురుచూస్తున్నాను. బంగారం నాసొత్తయిందనేమాటే పుట్టకపోతే నాజీవితంలో యిక మంచి యెక్కడుందీ? అదృష్టం యేం వుందీ? ఆనందం యేం వుందీ?...సుఖం యేం వుందీ? నాజీవితాని కల్లా...సాఫల్యం కలిగించినఘటన యిది వొక్కటే. ఇంతేచాలు...కాని...చెప్పడాని కేమీ లేదు. పేరుభట్టు లేడనుకో. పుట్టనే లేదనుకో. ఇదంతా కల అనుకో.

కాంతమ్మ—నాయనా! నువ్వు మాసుమ్మంలో అడుగు పెట్టావు. మాయింటికి కళ వచ్చింది. మాకు ఆధారం దొరికింది. ఇప్పుడు అంతా అస్తవ్యస్తమై పోతోంది. నిన్ను మరిచిపోడం యెలాగోయ్?

పేరుభట్టు—నీసుమ్మంలో అడుగు పెట్టడాని కెంత యోగ్యతవుండాలి అత్తా?...ఏంలాభం? కాని వొక...చిన్నకోరిక. ఏమంత విశేషం లేదు; గాని అయినా ఎక్కడికక్కడికే సంతృప్తి. చెప్పవచ్చిందేమీ...లేదు. నగలు—ఏమున్నాయి? ఏదో పేరు. అయినా వున్నమట్టుకు బంగారంకోసం చేయించాను. అవి దానివే.

కాంతమ్మ—నగలబెంగ పట్టుకుందా నాయనా నీకూ? నీకంటే మాకు నగ లెక్కువటోయీ!

ప్రకాశం—వాట్లకోసం యింకెవ రాశపడుతారు బాబూ?

శేషయ్య—నువ్వు బెంగ పెట్టుకోవద్దుతమ్ముడూ!

పేరుభట్టు—బాబు గారూ! అన్నయ్యా! మీకు తెలవందేం వుందీ? జాగ్రత్త. అయ్యా! యిక్కడున్నవారంతా వినండి. నేను మామామయ్య కూతురుకోసం...కొన్ని...న - గ-లు...చేయించాను. కొంత రొ-క్కంకూడా చేర్చాను. అవి నా సొంతం. కష్టపడి, చెమటవోడ్చి, రసికుల మనస్సు కరిగించి సంపాదించాను అవి నాబంగారాని కిచ్చేశాను. వాటికోసం యెవరూ ఆశపడగూడదు. ఎవరూ పేచీలు పెట్టగూడదు. మీరంతా సాక్ష్యం.

రత్తమ్మ—బోలెడుసొమ్ము కష్టపడి సంపాదించాడమ్మ వాతండ్రి. అవి బంగారం అనుభవిస్తే వాడికి ఆనందమూ, శాంతీనీ.

రాయుడు—(తనలో) ఇంతమందిలో యింత వివరంగా చెప్పాడుకనక యిక సూరిగాడి పప్పుడకదు. బంగారానికి నగల లోటూ వుండదూ.

పేరుభట్టు—అత్తా!

కాంతమ్మ—ఏం నాయనా?

పేరుభట్టు—నాబంగారాన్ని...వొకమాటు...నాకళ్ల బెట్టవూ?

('బావా బావా' అని యేడుస్తూ బంగారమ్మ దగ్గిరికి వచ్చి చేతులు చాపుతుంది. బల్ల యెత్తు కావడంచేత అందకపోగా ప్రకాశం ఆమెని పేరుభట్టుపక్కని బల్లమీద కూచోపెడతాడు.)

కాంతమ్మ—ఎంతదురదృష్టవంతురాలివే తల్లీ?

బంగారమ్మ—బావా, బావా! (అతనిమీదపడి యేడుస్తుంది.)

పేరుభట్టు—నాబంగారం! ఏడవకు. నా—మా—ట వినవూ? ఆయాసం...ఎక్కువౌతోంది. నాకేసి...వొ—క—మా—టు...చూడవూ?

(కాంతమ్మా, ప్రకాశమూ, శేషయ్యా 'అయ్యో అయ్యో' అని యేడుస్తారు.)

బంగారమ్మ—నాగొంతు కోస్తావా బావా! నేను నీకు పనికివచ్చాను కానూ బావా? (మీదపడి యేడుస్తుంది.)

పేరుభట్టు—నువ్వు నాకు పనికిరాకపోవడం కాదు, నీకు నేను పనికివచ్చానుకాను. నిన్ను పెళ్లిచేసుకోడానికి నాకు అర్హత లేదు. బండ కత్తి సిద్ధపడ్డంచేత నే దేవతలు నా కిలాంటిశి—క్ష...ఇలాంటి ......ప్రా-య-శ్చి-త్తం...విధించారు. తెలిసిందా? అయితే చేసిన తప్పు యెలాగా చేశాను. కనక వొక్క మాటు-నిన్ను-గట్టిగా— (వున్న కుడిచేత్తో ఆమెని మీదకి లాక్కొని గట్టిగా అదిమిపట్టుకొని) వూరుకో. నాబంగారం! నా జీవమా? నా ఆనందమా! ఏడుస్తావా?

బంగారమ్మ—నా కింక గతి యేమిటి బావా?

పేరుభట్టు—నేను చెప్పాలా? నీకు తెలవంది యేమేనా వుందా? నీవల్ల తెలివితేటలు వృద్ధి చేసుకుందా మనుకున్నాను నేను. నీదగ్గిర మంచిగుణాలు—నేర్చుకుందా మనుకున్నాను. నీకు నేనేమి చెప్పగలనూ?

బంగారమ్మ—నా మూలాన్ని నీకు చావు వచ్చింది. నేను నీపాలిటి మృత్యుదేవతని. బావా! నిన్ను చేతులారా నేను చంపుకున్నాను.

పేరుభట్టు—వెర్రిపిల్లా! బావని పొగడితే యింకేం లాభమూ? పగిలిపోయిన కుండ. అంతా...అ-యి-పో-యిం-ది. ఇంకో మాటు-నీ-మొ-గం...కళ్లతో చూసుకోనియ్యి. (ఆమె మొగం పైకెత్తి చూసి) నా పాపం అంతమైపోయింది. నేను తరించాను...నా-వం-శం-తరించింది. (మళ్లీ ఆమెని తన వక్షస్థలంమీద అదుముకొంటూ) కృష్ణా! పార్థసారథీ! సుభద్రాభద్రదాతా! ఆపద్ధారకా! నాబంగారాన్ని...నాచైతన్యాన్ని...రక్షించు.

(అంతా అయిపోయింది. అంతా గొల్లుమంటారు.)

అయిదో రంగం

[కాంతమ్మయింటో వొకగది. బంగారమ్మ కళ్లు మూసుకొని మంచంమీద పడుకొని వుంటుంది. కాంతమ్మ కలిపిన అన్నం వెండికంచంతో పట్టుకొని మంచందగ్గిర ముక్కాలిపీటమీద కూచుని వుంటుంది. రత్తమ్మ తలుపుదగ్గిరా, రాయుడు కాళ్లకడదక్కనా నుంచునివుంటారు.]

కాంతమ్మ—మా అమ్మవు కామూ? మాతల్లివి కాదూ? వొక్కమాటు.—వొక్కముద్ద తినమ్మా.

బంగారమ్మ—(పలకదు.)

రత్తమ్మ—(బంగారమ్మమొగందగ్గిర మొగం పెట్టి) నేను చిన్నత్తయ్యని కానూ? నా మాట వినవూ? లేమ్మా! పోనీ, నే నెత్తుకు తినిపించనా?

రాయుడు—కాస్త మజ్జిగా అన్నమేనా తిను బంగారం! నాలుగు రోజులయింది అన్నం ముట్టు

కానీ. చిక్కిపోయావు. నీరసంకాదూ? నామాట కొట్టేస్తావా?

కాంతమ్మ — నే నెత్తుకు తినిపిస్తాను రా మామ్మా! (మీద చెయ్యివేసి) ఇదేమిటి వొళ్లింత వెచ్చగా వుందేం వొదినా?

రాముడు — (బంగారమ్మని తాకి) ఎంత వెచ్చగా వుందో?

రత్తమ్మ—రెండో మడికట్టి లేదు. అయినా ముట్టుకోనా?

కాంతమ్మ—(బంగారమ్మవీపు నిమురుతూ) నువ్వు మైలపడకు వొదినా! జ్వరంచేతనే కాబోలు మాట్లాడకుండా పడివుంటోంది. ఇక మెతుకేం తింటుంది మా తల్లి?

రత్తమ్మ — ఏదేనా మాత్ర వేయించాలే. ప్రకాశంగార్ని తీసుకురా నాయనా!

రాయుడు—అరిగో, బాబుగారే వచ్చారు.

(ప్రకాశం వస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఏమిటదీ?

కాంతమ్మ—నాచిట్టితల్లి వొళ్లు సలసల కాగిపోతోం దన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—(మంచంమీద కూచుని) జ్వరమా, వుడుకా యిది?...కోడలా?

కాంతమ్మ—మామయ్య గారు పిలుస్తున్నారు చూడు తల్లీ!

బంగారమ్మ—(కళ్లుమూసుకునే వుండి) మామయ్యగారండీ!

ప్రకాశం—ఏం తల్లీ?

బంగారమ్మ—మీకు దణ్ణం.

ప్రకాశం—ఏంచెయ్యమంటా వమ్మా?

బంగారమ్మ—న న్నేడిపించకండి.

ప్రకాశం—నువ్వు పస్తుపడివుంటే మాస్తూ వూరుకోగలమా కోడలా?

కాంతమ్మ—మామయ్యగారిచేత బతిమాలించు కోసం తప్పుకాదూ బంగారం?

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—ఏం మామ్మా?

బంగారమ్మ—ఆకలిగా వుంటే తినకుండా వుండగలనుటమ్మా?

కాంతమ్మ—నాలుగు రోజు లయింది, పచ్చి మంచినీళ్లుతప్ప మరేమీ యెరగవు. ఆకలిలేకపోవడం యేమిటి నాతల్లీ?

బంగారమ్మ—పిండివంటలతో ఇప్పుడు తిన్నట్లుంది కడుపు.

కాంతమ్మ—(కడుపుమీద చెయ్యివేసి) కడుపు అక్కళించుకుపోయివుంది, చూసుకో తల్లీ.

బంగారమ్మ—తేనుపులు వస్తున్నాయమ్మా!

కాంతమ్మ—అదేమిటన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—నాకేమీ బోధపడ్డం లేదు. వెళ్లి డాక్టరుగారిని తీసుకువస్తాను, మీరంతా భోజనంచేసి రండి.

కాంతమ్మ—నువ్వు వెళ్లి అన్నంతిని రా వొదినా! నువ్వుకూడా వెళ్లు రాయుడూ!

రత్తమ్మ—నువ్వుగూడా రా అమ్మా! ప్రకాశంగా రుంటారుకాదూ?

కాంతమ్మ—నన్ను బతిమాలాలా వొదినా?

రత్తమ్మ—నాకుమాత్రం ఆక లేడిసిందా యేమిటి?

రాయుడు—ముద్ద నోటికి పోదు. ఏదో, గడ్డి తిన్నట్లు కళ్లుమూసుకు మింగాలి.

రత్తమ్మ—రారా నాయనా!

రాయుడు—ఏం తప్పినా యిది తప్పదు. పద.

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు)

కాంతమ్మ—ఏమిటి గతి అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—(నిట్టూర్పు విడుస్తాడు)

కాంతమ్మ—నా బిడ్డని నాకు తక్కించం డన్నయ్యగారూ! (చేతులు జోడించి దుఃఖిస్తుంది.)

ప్రకాశం—ఇదా సమయం అక్కయ్యగారూ?

కాంతమ్మ—నాకు మతిపోతోందండీ.

ప్రకాశం—నాకుమాత్రం మనస్సు మనస్సులో వుందా? నేను పైకి యేడవడం లేదు. అంతే. పేరు భట్టుగారు నాకొడుకులాగ ప్రవర్తించారు. సంతానం కలక్కపోయినా పుత్రశోకం అనుభవిస్తున్నాను నేను.

(భద్రయ్య వస్తాడు.)

భద్రయ్య—ఇవాళేనా కాస్త ధారకం పుచ్చుకున్నట్టా?

కాంతమ్మ—ఇవాళ మరీఘోరం. పచ్చి మంచి నీళ్లేనా ముట్టుకోలే దింకానూ.

భద్రయ్య—శ్రీహరీ!......అయితే యెలాగండి బాబుగారూ?

ప్రకాశం—(పైకి చూపుతూ) శ్రీహరే ఉద్ధరించాలి. మనవల్ల యేమౌతుందీ?

కాంతమ్మ—జ్వరమో యేమిటో వొళ్లు వెచ్చగా కూడా వుంది.

ప్రకాశం—పేరుభట్టుగారు పోయిన మర్నాడు పుచ్చుకుంది కోడలు, వారి ఫోటోగ్రాపు పోరీ. అదిగో పక్కలోను. ఫిడేలు అలా బల్లమీద వుండాలి. కళ్లు విప్పడమే వస్తే ఫోటో చూస్తుంది. ఫిడేలేనా చూస్తుంది. మరోవస్తువు చూడదు. ఏమీ అక్కరలేదు.

భద్రయ్య—గ్రంథాల్లోకూడా యిలాంటి మమత కనపడదండీ బాబుగారూ!

ప్రకాశం—నిజమే; కాని మీరోమాటు రామకృష్ణశాస్త్రిలుగారిని తీసుకురావాలండీ. నేను పంపించానంటే ఆయన తప్పకుండా వస్తారు. ఆయన వచ్చారంటే యేదో సాధనం చేసి కోడల్ని బతికిస్తారు.

భద్రయ్య — అలాగే వెడతాను......మీతో వొక సంగతి చెప్పాలి, వొకమాటిలా వస్తారా?

ప్రకాశం—పదండి.

(ఇద్దరూ వెడతారు)

కాంతమ్మ—అమ్మా! నాకేసి వొక్కమాటు చూడవూ?

బంగారమ్మ—అస్తమానూ చూడమనవుకదా?

కాంతమ్మ—నువ్వు నాకేసి చూడకపోతే నేనిక బతగ్గలనా తల్లీ?

బంగారమ్మ — నిన్నూ, మామయ్యగారినీ చూస్తాను. అంతే.

కాంతమ్మ—మాయిద్దర్నే చూడమ్మా.

బంగారమ్మ — రాయడు అస్తమానూ యెదట నుంచుంటాడు. రత్తమ్మత్త మొగమీద మొగంపెట్టి మాట్లాడతుంది. నాకు వొళ్లు మండిపోతుం దలాంటప్పుడు

కాంతమ్మ — ఇక అలా చెయ్య నివ్వనులే అమ్మా!

బంగారమ్మ—ఇప్పు డిక్క డెవరూ లేరు కదా?

కాంతమ్మ—లేరమ్మా!

బంగారమ్మ—(చూసి) వొక్కమాటు కౌగిలించుకోనియ్యి. (చేతులు చాపుతుంది.)

కాంతమ్మ — (ఆమెని గట్టిగా అదిమిపట్టి) మా వేమ్మ, మా తల్లే! కంపయిపోయావే మామ్మా! కాస్త ధారకం పుచ్చుకోవూ నాకూనా?

బంగారమ్మ—ఇందాకా చెప్పానుకామటమ్మా!

కాంతమ్మ—నిన్ను చూస్తే నాకడుపు తరుక్కుపోతోందే మామ్మా!

బంగారమ్మ—ని న్నేడిపించడానికే పుట్టాను నేను. నిన్ను యమయాతన పెట్టడానికే నీ కడుపున పడ్డాను. ఏంచెయ్యను?

కాంతమ్మ—నా గతేమి తల్లీ?

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—మామ్మ.

బంగారమ్మ—నిన్ను చూడకుండా వుండలేకున్నాను. అస్తమానూ యిక్కడ యెవరో కూచుంటూనే వున్నారు.

కాంతమ్మ—వెళ్లిపొమ్మంటే బాగుంటుందా అమ్మా?

బంగారమ్మ—తప్పుకాదూ? కాని యెవరూ లేనప్పుడు లేరని చెబుతూ వుండు.

కాంతమ్మ—అలాగేనమ్మా! నీవుద్దేశం తెలిశాక నీకు అడ్డు చెబుతానా నాకొండా?

బంగారమ్మ—కసిన్ని మంచినీళ్లియ్యి.

(బంగారమ్మ లేచికూచోగా కాంతమ్మ గళాసు నోటికందిస్తుంది. బంగారమ్మ నీళ్లుతాగేసి పక్కదులుపుకొని మళ్లీ పడుకొంటుంది.)

బంగారమ్మ—నువ్వెప్పుడూ నామీద చెయ్యి వేసుకొక్కాచో.

కాంతమ్మ—అలాగేనమ్మా!

బంగారమ్మ—నువ్వవతలికి వెడితే నామీద మరెవరూ చెయ్యి వెయ్యకూడదు.

కాంతమ్మ—అలాగే చూస్తూవుంటానమ్మా! (చెవిలో) మామయ్యగారు వస్తున్నారు.

బంగారమ్మ—రానియ్యి.

(ప్రకాశం వచ్చి మళ్లీ మంచంమీద కూచుంటాడు.)

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—మామ్మ!

బంగారమ్మ—మామయ్యగారితో చెప్పు.

కాంతమ్మ—నా చిట్టితల్లి నన్నూ, మిమ్మల్నీ తప్ప యింకెవర్నీ చూడదుటండీ!

ప్రకాశం—అలాగే చెయ్యవచ్చు.

బంగారమ్మ—మామయ్యగారండీ!

ప్రకాశం—ఏమమ్మా?

బంగారమ్మ—ఎవరూ లేనపుడు లేరని చెబుతూ వుండండి.

ప్రకాశం—అలాగే కోడలా!

(రత్తమ్మ వస్తుంది. బంగారమ్మ కళ్లు మూసుకుంటుంది.)

రత్తమ్మ—ఏమిటి చెబుతోంది బంగారం?

కాంతమ్మ—ఆకల్లేదుట వొదినా! అయినప్పుడు అడిగి తింటుందిట.

రత్తమ్మ—వైద్యుడికోసం కబురంపారా?

ప్రకాశం—భద్రయ్యగారు వెళ్లారు.

రత్తమ్మ—నువ్వు రా మరదలా, కాస్త యెంగిలి పడుదువుగానీ.

కాంతమ్మ—వెళ్లి వొడ్డించు వొదినా!

రత్తమ్మ—నిమిషం. (వెళ్లిపోతుంది)

కాంతమ్మ—కూచుంటారా అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—వెళ్లిరండి.

కాంతమ్మ—రాయడు మంచందగ్గిరికి రావడం చిట్టితల్లి కిష్టంలేదు. రానివ్వకండేం?

ప్రకాశం—అతగాణ్ణి చూస్తే కోడలికేగాదు, యెవరికీ యిష్టంవుండదు. లేదుకూడానూ.

కాంతమ్మ—అసలు నే నతన్ని బజారుకి పంపించే మడికట్టుకుంటాను లెండి. (ముందుకు అడుగు వేస్తుంది.)

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—(వెనక్కి వచ్చి) మామ్మ!

బంగారమ్మ—కడుపునిండా తినాలి.

కాంతమ్మ—నాడే నిండిపోయింది కడుపు.

బంగారమ్మ—లేకపోతే నన్ను చంపుకొని తిన్నట్టే.

కాంతమ్మ—తింటానమ్మా, ఏమీ తక్కువ చేసుకోను. నీమాటకంటే నా కింకేం కావాలి తల్లీ? (వెడుతుంది.)

(తెర దించాలి.)

ఆరో రంగం

[కాంతమ్మయింటో హాలు. ప్రకాశం బల్ల మీద కూచునివుంటాడు. భద్రయ్య యెదట నుంచుని వుంటాడు.]

ప్రకాశం—అది సంధిలో చేరుతుందా అని సందేహం. అయినా కాకపోయినా చాలా గడ్డుగా మాత్రం వుంది.

భద్రయ్య—ఏమవుతుందంటారు బాబుగారూ?

ప్రకాశం—ఎవరు చెప్పగలరూ?...ఎటయినా చిక్కులేవున్నాయి.

భద్రయ్య—ఏమిటవి?

ప్రకాశం—కీడెందుకూ, మేలే యెంచుదాం. బంగారం బతికి బట్టకడితే యింతట్లో మళ్లీ పెళ్లి ప్రయత్నాలు చెయ్యలేము. పెళ్లి చెయ్యకపోతే రెండుమూడుమాసాల్లో రజస్వల అవుతుంది.

భద్రయ్య—ఇది మరీ ఘుట్టిచిక్కు.

ప్రకాశం—ఏమనుకున్నారు మరీ? ఇంతకీ—

భద్రయ్య—అయితేనూ!.......బాబుగారూ! కాంతమ్మగారి వాలకం అలా వుందేమండీ?

ప్రకాశం—ఎలా వుందీ?

భద్రయ్య—అన్నింటికీ ఆశ వదులుకొన్నట్టు.

ప్రకాశం—తమకి వచ్చినవిచారం యింకా మళ్లకుండానే శుభకార్యం తలపెట్టడం, అది యిలా భంగమయిపోవడం, పైగా బంగారం అటాయిటా అనే స్థితిలో వుండడం-చూశారా? అక్కయ్యగారికి స్తిమితం యెలా వుంటుందీ? ఉత్సాహం యెక్కణ్ణుంచి వస్తుందీ?

భద్రయ్య—అదీ నిజమే; కాని యిదంతా జయంతి రామచంద్రయ్యగారివల్ల—

ప్రకాశం—ఆయన నిమిత్తమాత్రంగాని మరేమీ లేదు. ఈశ్వరనిర్ణయం యిలా వుంది. వొకళ్లననడం యెందుకూ?

భద్రయ్య—కాని పట్నంఅంతా ఆయన్ని దుమ్మెత్తిపోస్తోంది. ఇచ్చినా మానినా ఆయన ఇస్తానన్నవి పాతికరూపాయలు. ఎన్నిమాట్లు తిప్పారండీ మహానుభావులూ?

ప్రకాశం—ఇవ్వాలని వుంది. చేతిలో లేదు.

భద్రయ్య—తొలినాటిరాత్రి వెడితే మర్నాడు పొద్దున్న రమ్మన్నారు. అక్కడికి పదోవాయిదా అది. మర్నాడు పొద్దున్న స్నానకంతొందర్లో వుంటామంటే పోనీ సాయంత్రం రండన్నారు. సరే అని వెళ్లగా ముహూర్తసమయంలో తెచ్చి కట్నం చదివిస్తానని వొకమాటు, అయిదురోజుల్లోనూ—చివరికి మనుగుడుపులు దాటనివ్వనని వొకమాటు. ఎందుకువచ్చిన యీవండీ బాబుగారూ అదీ?

ప్రకాశం—నిజానికి పేరుభట్టుగారు అప్పుడు ఇల్లు కదలగూడదు. నిజమే. ఇంతకీ:—ఇక అది లాభం లేందీ. మన మిప్పుడు బంగారాన్ని కనిపెట్టాలి. రామకృష్ణశాస్త్రిలుగా రింకా వచ్చారు కారు. తీసుకురావాలి మీరు వెళ్లి.

భద్రయ్య—ఇదిగో వెడుతున్నాను. (అడుగు వేస్తాడు.)

ప్రకాశం—చూడండీ!

భద్రయ్య—(వెనక్కివస్తూ) ఏం సెలవు?

ప్రకాశం—రాత్రి పరాకుమాటల సంగతి—

భద్రయ్య—తప్పకుండా చెబుతాను. వెడుతున్నాను.

(వెడతాడు.)

ప్రకాశం — (తనలో) వేంకటశాస్త్రి గారి కుటుంబం యేమయిపోతుంది?.........బతకడమేవస్తే బంగారం యింకొకణ్ణి పెళ్లాడుతుందా? లేకపోతే యేమిటి చెయ్యడం?

(రత్తమ్మ వస్తుంది.)

రత్తమ్మ—వచ్చారా? వైద్యుడింకా రాలేదట్టుంది తెల్లవారేక?

ప్రకాశం — భద్రయ్యగారిప్పుడే వెళ్లారు మళ్లీనీ.

రత్తమ్మ—ఇంకా పథ్యానికి వచ్చింది కాదండీ.

ప్రకాశం—రాలేను కనకనే పిల్ల నలిగిపోతోంది.

రత్తమ్మ—మరేనండీ. వెన్నప్పంలా పెరిగిన పిల్లండీ బంగారం! దానికి జబ్బుచెయ్యడం నేనెప్పుడూ యెరగనండీ. పిసింద్రీ కాదుటండీ? కాంతమ్మ కెన్ని కష్టాలు వచ్చాయండీ?

ప్రకాశం—నింపాదిగా అంటున్నారా?

రత్తమ్మ—ఆపత్తు మావాళ్లదీ, కష్టం మీదీనీ. ధర్మాత్ములు కనక బరిమానుకుని చూచున్నారు మీరు.

ప్రకాశం—మీమాట చెప్పండి. రోజులు మీ ధర్మమా అని వెడుతున్నాయి.

రత్తమ్మ—కాంతమ్మ అలాగే అంది రాత్రి. "వొదినా! భారం అంతా నీదీ" అంటూ రెండు చేతులూ పట్టుకొని బతిమాలిందికూడానూ. కాకపోయినా కష్టాలు వచ్చినప్పుడు కాకపోతే చుట్టాలు సుఖాలు వచ్చినప్పట్టండీ? చూశారుకాదూ మా పెద్దక్క ఎన్నివిధాల నేను చెప్పినా గిజా అందిగాని వుండలేక పోయిందీ?

ప్రకాశం—మాటతక్కె యోగం మీ కుంది కాంతమ్మగారు మీరుణం తీర్చుకోలేరు. మీఅబ్బాయి మాట యిక చెప్పనేఅక్కర్లేదు. బంగారంతో సమంగా నిద్రాహారాలు విడిచిపెట్టా డతగాడు.

రత్తమ్మ—అదంటే ప్రాణమండీ మావాడికీ. చూస్తారుకాదూ బంగారం లేచి తిరిగేదాకా మావాడెంత అటమటించి పోతాడోనూ?

ప్రకాశం—నేను మొదటే కనిపెట్టా నాసంగతి. కాని యింకా వచ్చాడు కాడు.

రత్తమ్మ—ఈబండిమీద తప్పకుండా వస్తాడండీ. బండి వచ్చేసిందో, వస్తోందో.

ప్రకాశం—సరే...బంగారం దగ్గిరే కూచుంటే మంచిదికాదూ?

రత్తమ్మ—పదండి నాయనా! ఇక నేను మడి కట్టుకోవాలిగూడానూ.

(ప్రకాశం లోపలికి వెడతాడు.)

రత్తమ్మ—రైలు ఆలస్యం అయిందా యేమిటివాళ?

(రాయడు వస్తాడు.)

రత్తమ్మ—మాటలో వచ్చావురం నాయనా! మీనాన్నా, అక్కా బాగా వున్నారా?

రాయడు—ఆ! ఇక్క డెలా వుందీ?

రత్తమ్మ—అలాగే వుంది. హెచ్చుగా లేదు. తగ్గుమొగమిమ్మదే వుందనుకోవచ్చు. కాని నిన్నరాత్రి అత్తయ్య "వొదినా! యిక భారం అంతా నీదీ" అంటూ రెండుచేతులూ పట్టుకుంది.

రాయడు—(చెయ్యి జాడిస్తూ) అందీ?

రత్తమ్మ—ఏంచేస్తుందిరా అనకా? పైవాళ్లకోసం చూస్తే యెన్ని చిక్కులున్నాయిరా?

రాయడు—కాని బంగారం యింకా అన్నం మాట తలపెట్టడంలేదుకదా, యేందారీ?

రత్తమ్మ—జ్వరంకూడా పట్టుకుంది గాదూ? కాకపోయినా జ్ఞానంవచ్చిన పిల్ల. పెద్దలెక్కల్లోది గాని అల్లాటప్పా మనిషికాదు. మొగుడంటేనూ, ప్రేమ అంటేనూ బాగా యెరుగును. కొత్త ఆశ కాదుట్రా పాపం? వోపట్టాన మళ్లుకుందా?

రాయడు—అత్త వొప్పుకున్నా మనకి లాభం వుండదేమో. అంటే బంగారానికి నామీద యిష్టం కలుగుతుందో కలగదో?

రత్తమ్మ—కలక్క యేం చేస్తుందీ? కాస్త నింపాదిగా వుండగానే పెళ్లికాకపోతే చిక్కుందిరా. రెండు మూడు మాసాల్లో సమర్తాడుతుంది తప్పకుం

డానూ. ఇక ఆపడానికి వీలులేదు. మళ్లీ పెళ్లిప్రయత్నాలంటూ మొదలుపెట్టినప్పుడు నిన్ను తప్పిస్తే నలుగుర్లోనూ నేను తగువుపెట్టనూ? అసలు నిన్నరాత్రి ఆమాట అని తరవాత యెలా తప్పిస్తుందీ అత్తమాత్రం?

రాయుడు—సరే. మనజాగ్రత్తలోమనంవుందాం.

రత్తమ్మ—ప్రకాశంకూడా నిన్ను మెచ్చుకున్నాడురా.

రాయుడు—ఆ!...ఎప్పుడూ?

రత్తమ్మ—ఇప్పిడిప్పుడూ. ఆయన అలా లోపలికి వెళ్లాడు, నువ్వు వచ్చావు. అంతే.

రాయుడు—(వొక్కమాటు పైకి చూసి తల వూపి) సంగతేమిటో కనిపెట్టావాం?

రత్తమ్మ—ఏమి టది నాయనా?

రాయుడు—ఏదో మాటమీద అత్తా, ప్రకాశమూ ఆలోచించుకొని వుంటారు. లేకపోతే అత్తా అలా అనదూ, ప్రకాశమూ ఇలా అనదూ.

రత్తమ్మ—అవునోయ్! నిజమే. వాళ్లు నిన్ను నిశ్చయించుకొన్నారన్నమాటే.

రాయుడు—(ఒకకాలూ, వొకచెయ్యీ ఆడిస్తూ) కోటలో పాగా వేసేశాం. ఇక చూసుకో నాతెలివితేటలూ, చురుకుదనమూనూ.

రత్తమ్మ—బంగారానికి తొరగా నింపాదిగా వుంటే పెళ్లికాగానే అన్నవరంకొండకి వెళ్లి సత్యనారాయణవ్రతం చేసుకుందాం. ఏం?

రాయుడు—తప్పకుండానూ. పెద్దతిరపతికూడా వెడితే మరీమంచిదీ.

రత్తమ్మ—తీరామాట అనేశావుకనక అలాగే వెడదాం. వందరూపాయ లయితే అవుతాయి. ఇంత ఆస్తి కలిశాటప్పుడాఖర్చు వొకలెక్కా యేమిటి?

రాయుడు—ఈమేడ చాలదుటమ్మా యెంతకేనానూ?

రత్తమ్మ—మరేరా. ముద్దోస్తోందిరా మేడా. ఈమేడ విడిచిరావాలని లేదురా నాకూ?

రాయుడు—కాపరం అంతా యిక్కడే పెట్టేస్తే సరీ.

రత్తమ్మ—మరే, మీనాన్న వొప్పుకోకపోయినా మానం. అవునా?

రాయుడు—వొప్పుకోడూ? ఇదివరకే వ్యవహారం పాడుచేశాడు. ఇప్పుడూనా?...సాగనివ్వను.

రత్తమ్మ—అలాగే నాయనా! ఇక నేను మడి కట్టుకుంటాను. నువ్వు జాగ్రత్తగా వుండేం? ప్రకాశం కూడాకూడా తిరుగుతూవుండు. అస్తమానూ ఆడాళ్ల దగ్గిర కూచుంటే బాగుండదు నాయనా!

రాయుడు—అవును. మరి నువ్వు వెళ్లు.

రత్తమ్మ—గంటలో చేసెయ్యనూ వంటా? (వెళ్లిపోతుంది.)

రాయుడు—(తనలో) అదృష్టం అంటే యిదీ. నాకు అడ్డువచ్చాడు, ప్రాణాలు విడిచిపెట్టుకున్నాడు. ఏం మిగిలింది పేరిగాడికి?......బంగారం పళ్ళెం పుచ్చుకునేదాకా ఆంజనేయదండకం మూడుపూట్లా పారాయణచేస్తాను. ఆవేళ పుష్పగిరిరేవులో వున్న ఆంజనేయస్వామికి నూటపదకొండు కొబ్బరికాయలు కొడతాను.

(రభసంగా లోపలికి వెళ్లిపోతాడు.)

ఏడోరంగం

[కాంతమ్మయింటో నూతిదగ్గిర. రత్తమ్మ, రాయుడూ నుంచునివుంటారు.]

రత్తమ్మ—మనపని రొట్టూ కాకుండా పోయిందిరా నాయనా!

రాయుడు—ఏమంటావు?

రత్తమ్మ—బతకదు.

రాయుడు—(కళ్లల్లో నీళ్లు పెట్టుకుంటాడు.)

రత్తమ్మ—అదేమిట్రా? ఛా! దానికోసం యేడుపెందుకూ? ఆకాశాన్నుంచి వూడిపడిందా యేమి టదీ?

రాయుడు—(మాట్లాడ లేడు. పెదిమలు వొణికిపోతూ వుంటాయి.)

రత్తమ్మ—తండ్రిగండాన పుట్టి, మొగుడన్న పేరిగాణ్ని కూడా మింగేసింది. అదేంపిల్లరా దరిద్రగొట్టు పిల్లా? దానిమీద ఆశ వొదులుకోమ్మా! దానిచూపు పడ్డ చోటు—మన కొద్దది. మనస్సు తిప్పేసుకో. అది చచ్చినా వొకటే, బతికినా వొకటే. వూరుకోమ్మా!

రాయడు—పేరిగాడు పోతే పొంగిపోయాను. మొదటికే వచ్చింది మోసం!

రత్తమ్మ—వాడికి తగ్గ దదీ, దానికి తగ్గవాడు వాడూనూ. ఎన్నిమాట్లో వాడి వొళ్లోకూచుం దది. ఎన్నిమాట్లో దాన్నెత్తుకొని వాడు ముద్దులాడాడుట. ఛీ ఛీ! అదెందుకూ మనకీ? మనం యిక్కడ చిక్కడి పోయాంకనక యిదేదో అయిపోయిందాకా తప్పదు. తరవాత క్షణం వుండం యిక్కడ.

రాయడు—బతక దంటావా? ఇక ఆశ లేదూ?

రత్తమ్మ—బతకదురా. "బావోయ్! బావోయ్!" అన్న పేలాపనకి విధీ విరామం లేదు. చూపు చెడింది. మనధోరణి యేమీ లేదు. లేకపోతే నిజానికి చేసుకో తగ్గ పిల్లే. సందేహం లేదు. బోలెడు ఆస్తి—

రాయడు—కొత్తవైద్యుణ్ణి తీసుకు వచ్చారుట కాదూ?

రత్తమ్మ—అవును. గట్టివాడేట. రెండువంద లిస్తే నాది పూచీ అంటూ బిరుదుకట్టుకొని వచ్చాడుట. సత్యనారాయణమూర్తీ, వెంకన్నబాబూ తిన్నగా చూస్తే—పైకి ఏమీ అనవద్దు. చూస్తూవుందాం. బతు కుతుందా పైకి పోనియ్యను. లేదూ,......ఏం?

రాయడు—పద.

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు.)

(తెరదించాలి.)

ఎనిమిదో రంగం

[కాంతమ్మయిల్లు. దక్షిణపువేపు వసారాలో బంగారమ్మ మంచంమీద పడుకొనివుంటుంది. కాంతమ్మ బంగారమ్మమీద చెయ్యివేసుకొని మంచందగ్గిర కింద కూచునివుంటుంది. రత్తమ్మా, మరిముగ్గురు స్త్రీలూ తల్లింపుదిక్కున వుంటారు. భద్రయ్యా, ప్రకాశమూ కాళ్లకాడ దిక్కున వుంటారు. రాయడూ, మరోనలు గురు పురుషులూ గదిలో వుంటారు. వైద్యుడు సాన మీద తేనెతో వొక ఔషధం అరగదీస్తూవుంటాడు.]

కాంతమ్మ—అన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—ఏం అక్కయ్యగారూ?

కాంతమ్మ—మందు మీరు నాకించండి.

ప్రకాశం—అలాగేనమ్మా!

వైద్యుడు—అయింది, రండి.

(ప్రకాశం సానమీది మందు అనామికతో తీసి మంచందగ్గిరికి వెళ్లి బంగారమ్మకి నాకించపోతాడు.)

బంగారమ్మ—(తూతూ అని మందు ఉమ్మి వేస్తూ) నేనూ వస్తున్నా నుండు బావోయి!

కాంతమ్మ—ఇంకెక్కడి బావ మాతల్లీ?

ప్రకాశం—ఔషధం కాస్తేనా లోపలికి వెళ్లి లేదు, ఏమిటి చెయ్యడం?

వైద్యుడు—ఎలాగో వెళ్లేటట్టు చెయ్యాలి. కం ఠం దిగిందా, యిక పరవా లేదు. మళ్లీ అరగదీస్తాను. ఏం చెయ్యను మరీ.

రత్తమ్మ—బంగారం తెలిసే మందు మింగడం లేదంటారా ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—కోడలు మనలో లేందే. వున్నంత సేపూ మింగలేదూ? పోనీ, మళ్లీ యింజెక్షను చేయిద్దా మంటే—

వైద్యుడు—సన్నిపాతానికి యింగ్లీషులో మందేదీ?

భద్రయ్య—పోనీ, మీ రిచ్చేమందే యింజెక్షను చేయిస్తేనో?

వైద్యుడు—అది బాగుండి. కాని సూదితో పొడవడం నాకు చేతగాదు. చేతనైనవారి నెవరినైనా తీసుకురండి.

ప్రకాశం—భద్రయ్యగారూ! మీరువెళ్లి రామనాథశాస్త్రిగారిని నోమాటు సాధనాలతో రమ్మని తీసుకురావాలండీ.

భద్రయ్య—నిమిషం. (లేస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఆయన దొరక్కపోతే?

భద్రయ్య—వెంకన్న నాయుడుగారిని తీసుకువస్తే?

ప్రకాశం—సందేహ మేం?.........తొరగా రావాలి.

భద్రయ్య—ఇక్కడున్నట్టు రానూ? (వెడతాడు.)

వైద్యుడు—ఈలోపుగా మళ్లీ యింకోమాటు ప్రయత్నంచేద్దామా మనమూ?

ప్రకాశం—అవశ్యమూ చేద్దాం. అరగదియ్యండి.

బంగారమ్మ—నువ్వు పువ్వులరథం యెక్కావు. నేను నడిచి నిన్నందుకోగలనా బావా?

కాంతమ్మ—(కుమిలికుమిలి దుఃఖిస్తుంది.)

రత్తమ్మ—పేరన్నతప్ప మరేమీ కనపడ్డం లేదు బంగారానికి. చూశారా ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—.అవును.

కాంతమ్మ—తెలివి ఉన్నప్పుడూ అదే చూపు నాతల్లికి, యిప్పుడూ అదేచూపూ. అతను బతికివుంటే మా అమ్మ క్షణమేనా విడిచివుండలేకపోవును.

రాయడు—(తనలో) ఎంతగా తిప్పేసుకున్నాడూ పేరిగాడు తనమీదకి బంగారంమనస్సూ? బంగారం బతక్కపోవడం అంటూ వస్తే దానికి కారణం ఆరాక్షసుడే. సందేహంలేదు. వాడు బ్రహ్మరాక్షసు డవుతాడు తప్పకుండానూ. కావాలి శాస్తి.

బంగారమ్మ—నేను చిన్నపిల్లనికానూ? నాకు కాళ్లు లాగుతున్నాయి బావా? వోమాటు ఆపమనవూ బండబ్బినీ?

రత్తమ్మ—బంగారంచూపు పేరన్నమీదనుంచి మళ్లాలండీ. దానికి తగ్గసాధనం చేయించండి ప్రకాశంగారూ!

కాంతమ్మ—(ఉలిక్కిపడి ప్రకాశంకేసి చూస్తుంది.)

ప్రకాశం—బ్రహ్మదేవుడుకూడా చెయ్యలేడా పని.

రాయడు—విషమించకుండా యీ మందు పడవలసింది. మనం ఆరాక్షసముండాకొడుకు జోగారావుని నమ్ముకొని వొకపూటల్లా చెడ్డాం.

బంగారమ్మ—వుండవూ? వుండవూ? నేను పరిగెత్తలేను బావా? వొక్కమాటు ఆపమను బావా! పోనీ, నింపాదిగా నడిపించమను, యెగిరి రథమీ్మద పడతాను నేను.

ప్రకాశం—యేమి తదేకదృష్టండీ? పతివ్రత అంటే యింతకంటే యెవరు వైద్యమహాశయా?

వైద్యుడు—ఇలాంటి పతివ్రత లుండబట్టే ప్రపంచకం యింకా నిలిచివుంది.

రత్తమ్మ—(తనలో) పెళ్లికాందే పతివ్రత అంటారేమిటమ్మా వీళ్లూ?

రాయడు—(తనలో)వొక్కొక్కప్పుడు ప్రకాశంగాణ్ని చూస్తే వొళ్లు మండిపోతుంది. ఈయింటికి శనిగాడులాగ దాపరించాడు వీడు. పతివ్రతట. వీడి శ్రాద్ధంకాదూ?

బంగారమ్మ—నుంచోవూ?నుంచోవూ? అయితే నువ్వుచేయించిన నగలు నాకక్కరలేదు. ఇదిగో నువ్వు పుచ్చేసుకో. అంతేమరి. లేకపోతే నుంచోకపోవడమేం?

కాంతమ్మ—అతను యెదురుగుండా వున్నట్టు మాట్లాడుతోంది. అలా కనపడుతున్నాడుకాబోలు నాతల్లికి? ఏమండన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—కనపడ్డమేకాదు, ఇక్కడే వుంటారు పేరుభట్టుగారు. ఆయనమాత్రం బంగారాన్ని విడిచిపెట్టివుండగలర్గా?

కాంతమ్మ—యెలాంటి వాళ్లని విడతీశాడండీ దేవుడూ?

రత్తమ్మ—నువ్వు అలా అనకు మరదలా! కాస్త నింపాదిగా వుండీదాకా దాని బుద్ధి మళ్లించాలి మనం.

కాంతమ్మ—మనమాట దానికి తెలిస్తేనా?

ప్రకాశం—ఇంకా కాలేదూ అరగదియ్యడం?

వైద్యుడు—కావచ్చింది. ఇది నవరత్న చింతామణండీ. పెద్దాపురంసంస్థానంలో బుచ్చిసీతమ్మాదేవిగారి హైములో లక్షాయాభై వేలరూపాయలు ఖర్చుపెట్టి తయారుచేయించిం దిది. వొక్క అరతులం సంపాదించారు మాముత్తాతగారు. ఇంకా పదితరాలదాకా వుంటుంది. చేతులు నొప్పి పట్టాలిగాని అరగడమే? యెన్ని తిప్పులు తిప్పుతున్నానో చూస్తున్నారు కాదూ? మీమాట తీసెయ్యలేక బేరంచెయ్యలేదు; గాని తిప్పుకి రూపాయికి తక్కువపుచ్చుకోను నేనెక్కడానూ?

రత్తమ్మ—మా బంగారాన్ని మాకిస్తిరా తిప్పుకి రూపాయికాదు రెండు పుచ్చుకున్నా యిబ్బందిలేదు. ఇలాంటప్పుడు డబ్బుకి మొగం చూసుకుంటామా మేమూ? ఏమండీ ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—సందేహమేం? (వైద్యుడుకేసితిరిగి) బంగారాన్ని బతికిస్తే మీరు కోరినంతా కాంతమ్మగారు యివ్వడమేకాదు, రత్తమ్మగారు సొంతంగాకూడా బహుమతీ చేస్తారు మీకు. ఆవిడ మూడోమేనత్త. ప్రాణాలన్నీ బంగారమ్మమీద పెట్టుకొనివున్నారావిడ.

రాయడు—(తనలో) నాచేతినున్న రిస్టువాచీ యిచ్చేస్తాను నేను. నెల్లాళ్లయింది లాటరీలో వచ్చి నాకిది.

బంగారమ్మ—ఎవర్రా మీరూ? వెధవల్లారా మీదకి వస్తారేం? నేను బ్రాహ్మణపిల్లని, కనపడమూ? పోతారా, పోరా అలాగ? ముట్టుకుంటారా యేమిటర్రా?

కాంతమ్మ—(నెత్తిబాదుకుంటూ) అయ్యో, యములాళ్లు కనబడుతున్నారు నాతల్లికి. రామా, రామా!

ప్రకాశం—అక్కయ్యగారూ! మీరుకూడానా! ఇంక మేమేంచెయ్యగలమూ?

వైద్యుడు—అయింది. రండి శాస్త్రిలుగారూ!

ప్రకాశం—(అనామికతో మందు తీసుకొని) "ఔషధం జాహ్నవీతోయం వైద్యో నారాయణో హరిః" (అంటూ మంచందగ్గిరికి వెడతాడు.)

బంగారమ్మ—(గభీమని లేచి కూచుని కౌగిలింమకోపోయేటట్టు చేతులూ చాపుతూ) యెంతకష్ట పెట్టావు బావా! వొళ్లో కూచోనియ్యి. (ప్రక్కకి వాలుతుంది.)

ప్రకాశం—పట్టుకోండి, పట్టుకోండి, రత్తమ్మగారూ! బంగారాన్ని, పడకుండా. (తనచేతులమీద ఆపి) చూస్తారేమండీ?

(స్త్రీలూ, పురుషులూ చుట్టూ మూగుతారు. కాంతమ్మ యీసందట్లో తప్పించుకొని దొడ్లోకి వెడుతుంది. అది యెవరూ చూడరు.)

రత్తమ్మ—(బంగారమ్మని సందిట పట్టుకొని) నాకించండి నాకించండి. చూస్తారేం ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—అందరూ—నాకు సందేదీ?

బంగారమ్మ—మా అమ్మకూడా వస్తానంది; కాని వచ్చిందికాదు. ఏంచెయ్యం బావా?

(తెరలో)

"నేనూ వస్తున్నాను మాతల్లోయ్! వొక్కమాటు వుండండి మామ్మోయ్!" అని రోదనమూ, భళ్లుమని చప్పుడూ వినపడతాయి.

ప్రకాశం—అయ్యో, అయ్యో! అక్కయ్యగారు—ఎందుకు వెళ్లనిచ్చారూ ఆవిణ్ణి? చూసిరా రాయడూ!

రాయడు—ఎవరేనా యింకొకరు కూడా రండి. (వెడతాడు.)

వైద్యుడు—ఆవిడసంగతి తరవాత చూద్దాం. ఇక్కడ అంతా అయిపోయింది. యిక మందు నాకించనక్కరలేదు. కిందకి దింపండి తొరగా.

ప్రకాశం—శ్రీహరీ! (కొయ్య అయిపోతాడు.)

(రత్తమ్మా, మగొకావిడా బంగారాన్ని కిందకి దింపుతారు.)

రాయడు—(వొణుకుతూ వచ్చి) రుబ్బురోటి పాత్రంతో తల బద్దలు కొట్టుకొని అత్త పడిపోయింది. చచ్చిపోయిందికూడానూ. (బంగారాన్ని చూసి) ఇదేమిటి? బంగారం! బంగారం! (ఏడుస్తాడు.)

(స్త్రీలంతా గోలపెడతారు. పురుషులు నోడ తెరిపి లేకుండా తలోమాటా అంటూవుంటారు. అప్పుడు రోజుకుంటూ భద్రయ్య వస్తాడు. ప్రకాశం స్తంభాన్ని కూచుని భద్రయ్యకేసి చూస్తాడు.)

భద్రయ్య—రామనాథశాస్త్రిగారు వచ్చారు. ఇదేమిటి కిందా?

వైద్యుడు—అంతా అయిపోయింది. ఇంకెందుకూ? తల్లీ, కూతురూ కూడా వొక్కమాటే—

భద్రయ్య—ఏమిటీ? (వెర్రిచూపు చూస్తాడు.)

(తెర దించాలి.)

సంపూర్ణము.

ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక

(ముద్రితాముద్రిత గ్రంథముల పట్టికలు)

ఈ పుస్తకమున ౧౯౨౭-వ సంవత్సరము చివరవరకు అచ్చయిన తెలుగుపుస్తకములపట్టిక ఒకటి, ఆపుస్తకములను వ్రాసినవారి పట్టిక ఒకటి, విషయమునుబట్టి విభాగించి ఆయా విభాగములక్రింద వచ్చిన పుస్తకముల పట్టికలు, ఇంకా కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు లైబ్రరిలోను, తంజావూరు సరస్వతీ లైబ్రరిలోను, చెన్నపురమున ఓరియంటల్ లైబ్రరిలోను ఉండే వ్రాతపుస్తకములలో ఇప్పటికి అచ్చుకాకుండ ఉన్న తెలుగు పుస్తకముల పట్టికలును, ప్రత్యేకము అకారాదిగా ఉన్నవి. ఆంధ్రవాఙ్మయవిమర్శనరూపమయిన ప్రకాశకుల పీఠిక ౧౦౮ పుటల పరిమితిగలది యీ పుస్తకమున ఉన్నది.

తెలుగుభాషలో పుట్టిన పుస్తకములను, వానిలో, ఈపుస్తకము ముగియునప్పటికి అచ్చయినవానినీ, కాని వానినీ తెలిసికొనుటకు ఈ సూచిక చాల ఉపయోగకరము.

భారతిసైజు పుస్తకము, పుటలు ౬౨౦, మంచికాగితములు వెల రు. ౧-౦-౦ మాత్రమే.

మేనేజరు, ఆంధ్రగ్రంథమాల, నెం. 7, తంబుశెట్టివీధి, మద్రాసు.